

ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ОПЕРАЦІЙНОГО ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВ

О. Я. Костишина

*Донецький державний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського,
вул. Щорса, 31, м. Донецьк, Україна.*

Отримана 15 вересня 2006, прийнята 20 вересня 2006.

Анотація. В статті розкрито різні погляди вчених щодо природи походження прибутку, проаналізовано динаміку фінансових показників підприємств, прибуток та збиток від звичайної діяльності до оподаткування за різними видами економічної діяльності, розглянуто особливості формування операційного прибутку, узагальнено і уточнено фактори впливу на формування операційного прибутку. Зроблено висновок про доцільність дослідження організації факторів управлінської діяльності та підвищення прибутковості фінансово-господарської діяльності, розробку єдиної методики обліку постійних та змінних витрат на підприємстві, також доцільним є удосконалення прийняття управлінських рішень, враховуючи повну інформаційну базу факторів, як зовнішнього так і внутрішнього змісту, що впливають на величину операційного прибутку, доповнювати їх фінансово-економічними розрахунками, використовувати методи і моделі економічного аналізу і планування прибутку, тобто ефективно організувати на підприємстві взаємозв'язок сукупних структурних підрозділів, що забезпечать розробку і прийняття ефективних управлінських рішень в подальшій діяльності.

Ключові слова: фінансовий результат, операційна діяльність, операційний прибуток, збиток.

ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ ОПЕРАЦИОННОЙ ПРИБЫЛИ ПРЕДПРИЯТИЙ

Е. Я. Костышина

*Донецкий государственный университет экономики и торговли им. М. Туган-Барановского,
г. Донецк, ул. Щорса, 31, Украина.*

Получена 15 сентября 2006; принята 20 сентября 2006.

Аннотация. В статье раскрываются разные взгляды ученых на природу происхождения прибыли, проанализировано динамику финансовых показателей предприятия, прибыль и убыток от обычной деятельности до налогообложения по разным видам экономической деятельности, рассмотрены особенности формирования операционной прибыли, обобщены и уточнены факторы, которые влияют на формирование операционной прибыли. Делается вывод о необходимости исследования организации факторов управленческой деятельности и повышения прибыльности финансово-хозяйственной деятельности, разработке единой методики учета постоянных и переменных расходов на предприятии, также целесообразным является усовершенствование принятия управленческих решений, учитывая полную информационную базу факторов как внешнего так и внутреннего содержания, которые влияют на величину операционной прибыли, дополнять их финансово-экономическими расчетами, использовать методы и модели экономического анализа и планирования прибыли, то есть эффективно организовывать на предприятии взаимосвязь совокупных структурных подразделений, что обеспечит разработку и принятие эффективных управленческих решений в дальнейшей деятельности.

Ключевые слова: финансовый результат, операционная деятельность, операционная прибыль, убыток.

FACTORS OF FORMATION OF OPERATIONAL PROFIT OF THE ENTERPRISES

O. Kostyshina

*Donetsk State University of Economics and Trade named after M.Tugan-Baranovsky,
Shchorsa str., 31, Donetsk, Ukraine.*

Received September 15, 2006, accepted September 20, 2006.

Annotation. In the article different sights of scientists a the nature of an origin of profit reveal, it is analysed the dynamics of financial parameters of the enterprise, profit and the loss from usual activity up to the taxation by different kinds of economic activities, features of formation of operational profit are considered, factors which influence formations of operational profit are generalized and specified. The conclusion about necessity of research of the organization of factors of administrative activity and increase of profitableness of financial and economic activity, development of a uniform technique of the account of constants and variable charges at the enterprise is made, improvement of acceptance of administrative decisions considering full information base of factors as external and internal contents which influence size of operational profit is expedient, to supply with their financial and economic calculations, to use methods and models of the economic analysis and planning of profit, that is effectively organized interrelation of cumulative structural divisions that will provide development and acceptance of effective administrative decisions in the further activity at the enterprise.

Key words: financial result, operational activity, operational profit, the loss.

Постановка проблеми. Діючі підприємства різняться між собою за цілями створення, розмірами діяльності, її видами, методами управління та багатьма іншими факторами. Однак в основі прийняття фінансових рішень в сфері їх операційної діяльності лежить використання певних інструментів управління, серед яких важливе місце займає прибутковість. Визначення факторів формування операційною щодо операційної діяльності підприємства має певні особливості. Вони виходять із специфіки самої операційної діяльності: капіталу, що застосовується в операційній діяльності підприємства, методів управління ним, облікової політики підприємства, формування результатів операційної діяльності.

Визначення прибутку як фінансового результату господарської діяльності є одним із важливих питань методології фінансового менеджменту в усі часи його функціонування. Особливого значення набула ця проблема в даний час. Це підтверджує кількість збиткових підприємств в Україні у 2004 році — 34,8%, якщо розглядати за

галузями економіки то збиткові підприємства складають: в сільському господарстві — 45,3%, транспорті — 43%, промисловості — 41,3%, будівництві — 37%, торгівлі — 36%. За перше півріччя 2006 року 38% підприємств України були збиткові¹. Така динаміка підкреслює важливість і актуальність значення дослідження факторів впливу на формування прибутку та пошук резервів подальшого його зростання.

Аналіз досліджень і публікацій. Різні аспекти особливості функціонування підприємств в трансформаційних умовах активно досліджуються відомими вченими: В.С.Анфілатовим, К.А.Багриновським, І.О.Бланком, П.Г.Буничем, В.М.Іваненко, Г.Г.Кірейцевою, А.А.Мазаракі, Г.Б.Клейнером, В.Л.Перламутровим, А.М.Поддєрьогіним, С.О.Половинкіним, А.Н.Соломатіною, П.Н. Шуляк, Є.О.Ярних та іншими [1-6]. Але недостатньо уваги приділяється концепції управління операційною діяльністю підприємства в умовах невизначеності.

Метою даної статті є дослідження факторів впливу на формування операційного прибут-

¹ Статистичний щорічник України за 2004 рік. - К.: Державний Комітет статистики України, 2005. С.55-56.

ку підприємств різних видів економічної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо у цьому зв'язку різні погляди вчених щодо природи походження прибутку, що суттєво різняться між собою, але в той же час мають і спільні засади. Кожна із точок зору визначає або природу виникнення прибутку, або зміст і призначення та можливості (табл. 1.).

Із наведених в таблиці визначень можна зробити висновок: прибуток — це винагорода за здібність в управлінні фірмою та за впровадження нововведення у виробництво.

У більшості країн світу розглядають фінансовий результат з позиції, чи отриманий він в результаті звичайної чи надзвичайної діяльності. В загальних рисах фінансовий результат обчислюють як різницю між доходами та витратами. Доходи підприємства класифікуються за різними ознаками. Залежно від виду діяльності розрізняють доходи від звичайної діяльності і надзвичайної діяльності. Під звичайною діяльністю розуміють будь-яку діяльність підприємства, а також операції, які її забезпечують або виникають внаслідок здійснення такої діяльності. До надзвичайної діяльності відносять такі операції або події, які не можна віднести до звичайної. Вони виникають внаслідок надзвичайних подій і, як правило, відбуваються не регулярно (стихійне лихо, пожежа та ін.).

Звичайна діяльність, у свою чергу, поділяється на операційну та іншу звичайну діяльність (фінан-

сову і інвестиційну). Операційна діяльність — це основна статутна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, що не є інвестиційною або фінансовою діяльністю.

Загальну динаміку фінансових показників підприємств — юридичних осіб наведено на рисунку 1.

Як бачимо з рисунку 1, незважаючи на збільшення отриманого прибутку підприємствами, доля збитків також має тенденцію росту, але при цьому маємо підвищення фінансових результатів взагалі по підприємствах — юридичних особах.

Розглянемо кількість збиткових підприємств в Україні та суми збитків (табл.2)

Дані кількості збиткових підприємств в Україні за 2002-2004 рр. свідчать про те, що незважаючи на зменшення долі збиткових підприємств, вона є досить значною. А сума збитків у 2004 році на 27,8% більше в порівнянні з 2002 роком. Це свідчить про неефективну політику управління фінансами підприємства, наявність тіньової економіки в державі. Зазначимо, що у 2004 році за структурою об'єктів ЄДРПОУ за видами економічної діяльності найбільшу питому вагу складає оптова й роздрібна торгівля — 26%, операції з нерухомістю та послуги — 22 %, промисловість, будівництво, транспорт і зв'язок — 20%.

Фактичні дані за галузями економіки по показниках прибутку та збиток від звичайної діяльності до оподаткування відображає таблиця 3.

Таблиця 1. Погляди вчених на природу виникнення прибутку

Автор	Авторське трактування
Бабо А	Прибуток, або його частина,...забезпечує економічний ріст і виступає основою інноваційного процесу. Адже часто прибуток, породжений нововведеннями, сам є необхідною умовою їх виникнення .
Бланк І.О	Прибуток представляє собою виражений в грошовій формі чистий дохід підприємця на вкладений капітал, який характеризує його винагороду за ризик здійснення підприємницької діяльності .
Кабацький В.П	Прибуток... сумарно вимірює відношення результатів і витрат праці, визначає на цій основі ефективність виробничо-фінансової діяльності.
Іхтемійчук В.С.	Прибуток є найбільш узагальнюючим показником господарської діяльності підприємства, ефективного використання закріплених за ним засобів.
Сміт А.	Прибуток ... представляє собою наполовину чистий процент на капітал, а решта – плата за управління і ризик.
Носова С.С.	Прибуток може перетворюватися в монопольний прибуток, який базується на конкурентних цінах і на нераціональному розподіленні ресурсів..., прибуток діє як стимул для нововведення і інвестицій.
Шеремет А.Д.	...прибуток визначає ріст потенційних можливостей підприємства, підвищує ступінь його ділової активності.

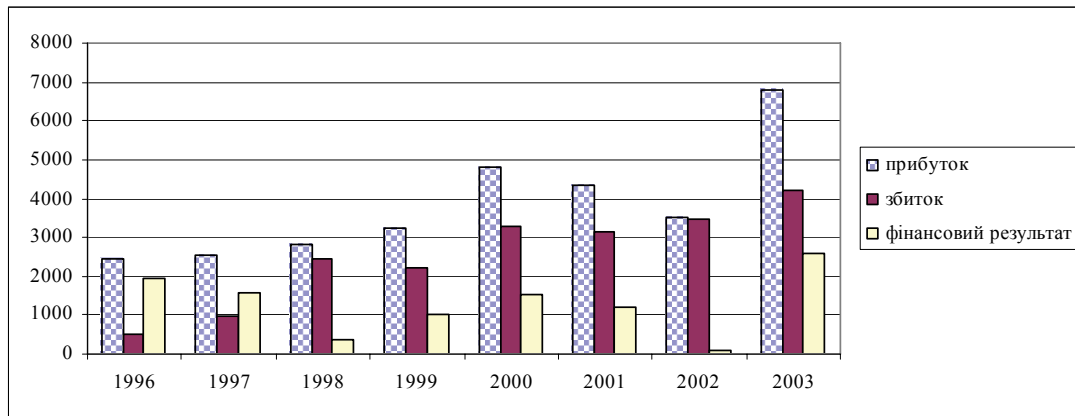

Рисунок 1. Динаміка фінансових показників підприємств – юридичних осіб

Таблиця 2. Кількість збиткових підприємств в Україні за 2002-2004 рр.

	2002		2003		2004		2004 в % до 2002
	Відсоток від загальної кількості підприємств	Сума збитків, млн. грн.	Відсоток від загальної кількості підприємств	Сума збитків, млн. грн.	Відсоток від загальної кількості підприємств	Сума збитків, млн. грн.	
Разом	38,8	22769,5	37,1	26173,7	34,8	29116,3	17,9

Таблиця 3. Прибуток та збиток від звичайної діяльності до оподаткування за видами економічної діяльності, млн. грн

Галузь економіки	2002			2003		
	прибуток	збиток	збиткові підприємства у % до загальної кількості підприємств	прибуток	збиток	збиткові підприємства у % до загальної кількості підприємств
Промисловість	2166,0	2397,5	42,7	4012,0	2989,8	41,0
Будівництво	55,3	129,8	37,7	97,0	275,9	37,1
Оптова роздрібна торгівля	490,3	411,0	33,6	1208,5	507,7	32,7
Фінансова діяльність	197,4	15,9	31,5	442,7	6,0	28,3
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	148,7	78,5	40,0	128,6	147,7	47,9

Аналізуючи наведені дані таблиці 2 протягом 2002-2003 року суттєвих зрушень з підвищення прибутковості не відбулось. Так, на перших місцях по рівню збитковості залишаються промислові і сільськогосподарські підприємства, далі свої місця займають будівництво, оптова й роздрібна торгівля, фінансова діяльність є менш збитковою галуззю економіки.

Розглядаючи особливості фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування, за видами економічної діяльності, за формами власності у 2003 р. (табл.4.) слід відмітити, що підприємства державної власності є більш збитковими за кожною галуззю економіки, ніж приватні. Це свідчить про неефективність управління господарською діяльністю, маніпулювання даними обліку доходів і видатків підприємств, не зацікавленістю управлінців в підвищенні результативності діючих підприємств, необхідністю впровадження інноваційних технологій тощо.

Така ситуація потребує дослідження складників процесу формування прибутку підприємств, а саме особливості їх результативності з урахуванням факторів впливу на кінцевий результат — прибуток або збиток.

Основу операційної діяльності більшості підприємств становить виробничо-комерційна або торговельна діяльність, що доповнюється здійснюваною ними інвестиційною й фінансовою діяльністю. Операційна діяльність підприємства постійно відновляються й здійснюється у замкненому циклі.

Операційна діяльність підприємства характеризується наступними основними особли-

востями, що визначають характер формування прибутку:

1. Вона є головним компонентом всієї господарської діяльності підприємства, основною метою його функціонування. Основний обсяг формованих активів, основна чисельність персоналу підприємства обслуговує цю діяльність. Відповідно прибуток від операційної діяльності при нормальних умовах функціонування підприємства займає найбільшу питому вагу в загальному обсязі прибутку підприємства.
2. Операційна діяльність має пріоритетний характер стосовно інвестиційного, фінансового й іншого видів діяльності. Тому розвиток будь-яких інших видів діяльності не повинен вступати в протиріччя з розвитком операційної діяльності, а тільки підтримувати її. Відповідно й прибуток від інвестиційного, фінансового й іншого видів діяльності не повинен формуватися на шкоду формуванню прибутку від операційної діяльності.
3. Інтенсивність розвитку операційної діяльності є основним параметром оцінки окремих стадій життєвого циклу підприємства. Відповідно до можливості формування операційного прибутку на різних стадіях життєвого циклу підприємства визначають мету й завдання не тільки політики управління прибутком, але й спрямованість загальної стратегії розвитку підприємства.
4. Господарські операції, що входять до складу операційної діяльності підприємства, носять регулярний характер.

Таблиця 4. Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування за видами економічної діяльності за формами власності у 2003 р., млн. грн.

Галузь економіки	Всього	У тому числі			
		державна	комунальна	приватна	колективна
Промисловість	1022,2	-982,7	-169,1	9,5	2164,2
Будівництво	-178,9	-34,9	1,0	12,8	-156,4
Оптова й роздрібна торгівля	700,8	-9,3	0,2	47,3	663,5
Фінансова діяльність	436,7	0,0	0,1	0,1	436,5
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	-19,1	-11,6	-0,4	2,5	-9,5

5. Операційна діяльність підприємства орієнтована в основному на товарний ринок, у той час як фінансова й інвестиційна його діяльність здійснюються переважно на фінансовому ринку.
 6. Здійснення операційної діяльності пов'язане з капіталом, уже інвестованим у неї, у той час як майбутнє інвестування капіталу є предметом інвестиційної й фінансової діяльності підприємства. Інвестований в операційну діяльність капітал приймає форму операційних активів підприємства. Тому один з важливих факторів успішного формування операційного прибутку є ефективне управління операційними активами підприємства.
 7. У процесі операційної діяльності споживається значний обсяг живої праці, на відміну від інвестиційної й фінансової діяльності, де витрати цієї праці несуттєві. Відповідно й здатність підприємства генерувати операційний прибуток у значній мірі залежить від достатності використуваних трудових ресурсів, професійного й кваліфікаційного складу персоналу й т.п.
- Розглянуті особливості формування операційного прибутку пов'язані зі специфікою здійснення операційної діяльності підприємства, вимагають всебічного обліку в процесі управління нею.

Операційна діяльність підприємства складається з ряду послідовно здійснюваних етапів, характер яких визначається галузевими особливостями. Розглядаючи особливості здійснення операційної діяльності підприємств основних галузей діяльності, варто виявити їхню роль у формуванні операційного прибутку. Як на підприємствах промисловості, так і на підприємствах торгівлі перші два етапи здійснення операційної діяльності пов'язані винятково з формуванням витрат. Це визначає й формування конкретних типів центрів відповідальності підприємства в процесі здійснення операційної діяльності:

- на базі структурних підрозділів, що здійснюють перші два етапи операційної діяльності, повинні формуватися центри витрат;
- на базі структурних підрозділів, що здійснюють заключний етап операційної діяль-

ності, повинні формуватися в основному центри доходу (хоча окремі з таких підрозділів, наприклад, відділ реклами або відділ вивчення попиту, можуть служити базою формування центрів витрат);

- на базі структурних підрозділів, що здійснюють всі три етапи операційної діяльності, повинні формуватися центри прибутку.

У процесі всіх трьох етапів операційної діяльності підприємство витрачає різні види ресурсів. Ці ресурси прийнято підрозділяти на наступні чотири групи: матеріальні, нематеріальні, трудові й фінансові ресурси. Хоча всі види ресурсів беруть участь у різних видах операційної діяльності — постачальницькій, виробничій та збутовій, пропорції й обсяги їхнього використання в розрізі кожного з них істотно змінюються.

Розглянемо погляди вчених щодо факторів впливу на величину прибутку (табл.5). На нашу думку, визначені фактори впливу на величину прибутку підприємства доцільно розмежувати на зовнішні (незалежні) і внутрішні (залежні), це дасть змогу виявляти тенденції розвитку ситуацій і відповідно ефективно реагувати на них. Узагальнена та доповнена структура факторів, що впливають на формування операційного прибутку підприємств, наведено на рисунку 2.

Отже, в практичній діяльності підприємства щоденно стикаються з факторами, які впливають на величину операційного прибутку, і перебувають у пошуку резервів подальшого її зростання. Тому адміністрація підприємства повинна в першу чергу вирішити організацію управлінського обліку, а саме оперативність обліку витрат. З цієї точки зору витрати поділяють на облік фактичних витрат та облік витрат по системі "Standart Cost". Вона включає в себе розробку норм стандартів на витрати праці, матеріалів, складання стандартної калькуляції та облік фактичних витрат з визначенням відхилень від стандартів (норм). В західній практиці, а в останні часи і на більшості підприємств в Україні широко використовується система " Direct-Costing-System", мета якої полягає в організації розмежованого обліку постійних та змінних витрат.

Таблиця 5. Різні погляди на фактори впливу на величину прибутку

Автор	Визначення поглядів
Бланк І.О.	...механізм управління формуванням операційного прибутку базується з урахуванням взаємозв'язку цього показника з об'ємом реалізації продукції, доходів і витрат підприємства. Система цього взаємозв'язку має назву „Взаємозв'язок витрат, об'єму реалізації і прибутку” (CVP) і дозволяє виявити роль окремих факторів в формуванні операційного прибутку та забезпечити ефективне управління цим процесом на підприємстві.
Мазаракі А.А.	...прибуток торговельного підприємства як результативний показник його діяльності залежить від ціни реалізації і закупівлі товарів, кількості проданих товарів, різниці між доходами, витратами обігу і витратами від іншої (позареалізаційної) діяльності. Управління даними факторами та їх прогнозування дозволяє забезпечити отримання необхідного прибутку.
Кірейцева Г.Г.	... класифікація факторів, які впливають на величину прибутку. Внутрішні фактори поділяються на виробничі і позавиробничі. Виробничі фактори характеризують наявність і використання засобів і предметів праці, трудових і фінансових ресурсів і, в свою чергу, поділяються на екстенсивні та інтенсивні. До зовнішніх факторів відносяться природні умови, державне регулювання цін, тарифів, відсотки податкових ставок і пільг, штрафних санкцій та інше. Ці фактори не залежать від діяльності підприємств, але можуть спричиняти значний вплив на величину прибутку.
Поддєрьогін А.М.	... фактори, що впливають на прибуток від реалізації продукції, який залежить від 2 основних показників: обсягу реалізації продукції та її собівартості. На зміну обсягу реалізації продукції впливає зміна обсягу виробництва, залишків нереалізованої продукції, частки прибутку в ціні продукції(рентабельність продукції).
Шуляк П.Н.	... на величину прибутку і її динаміку впливають як залежні від підприємства фактори, так і незалежні від нього. Практично поза сферою впливу підприємства знаходяться кон'юнктура ринку, рівень цін на споживчі матеріально – сировинні і паливно-енергетичні ресурси, норми амортизаційних відрахувань. У певній мірі залежать від підприємства такі фактори, як рівень цін на продукцію, яка реалізується і заробітна плата. До факторів, що залежать від підприємства, відносять рівень господарювання, компетентність керівництва і менеджерів, конкурентоспроможність продукції, організацію виробництва і праці, його продуктивність, стан і ефективність виробничого і фінансового планування.

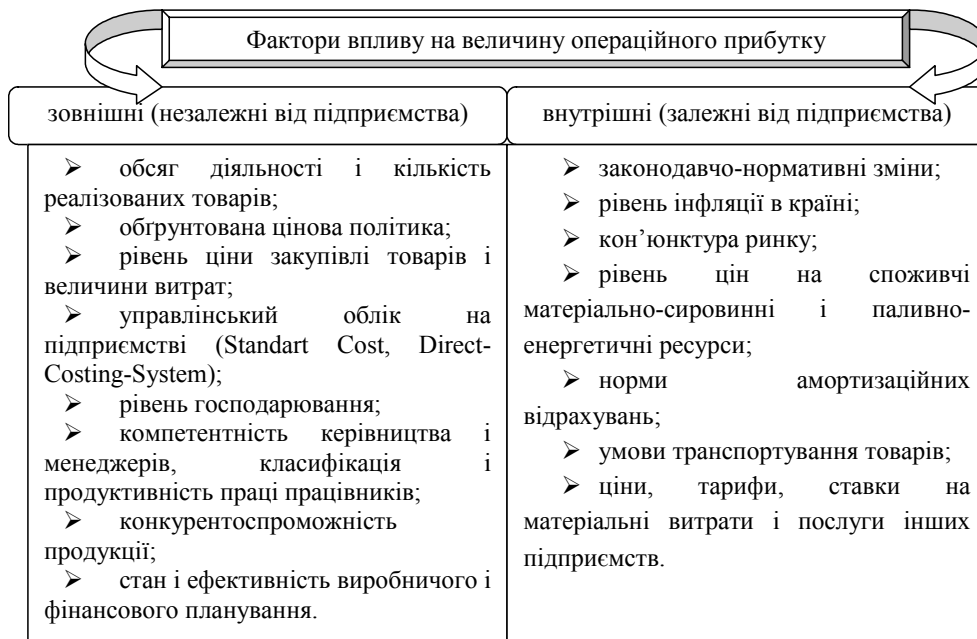

Рисунок 2. Класифікація факторів, які впливають на величину операційного прибутку.

На нашу думку, ця система є більш привабливою, бо дозволяє прийняти ефективні фінансові рішення за окремими видами продукції і визначити розмір одержаного прибутку якщо поріг рентабельності вже перейдено.

Висновки. Таким чином, зроблене дослідження дає змогу зробити наступні висновки:

По-перше, в Україні ще досить високий рівень збиткових підприємств за всіма галузями економіки. Тому доцільно досліджувати організацію факторів управлінської діяльності та підвищення прибутковості фінансово-господарської діяльності.

По-друге, розглянуті особливості формування операційного прибутку пов'язані зі специфікою здійснення операційної діяльності підприємства, вимагають єдиної методики обліку постійних та змінних витрат. При цьому слід враховувати, що операційна діяльність підприємства постійно відновлюється й здійснюється у замкненому циклі, тому система управління результатами повинна функціонувати постійно.

По-третє, кожне управлінське рішення з формування прибутку впливає на його рівень. Тому необхідно мати повну інформаційну базу факторів як зовнішнього, так і внутрішнього змісту, що впливають на величину операційного прибутку, доповнювати їх фінансово-економічними розрахунками, використовувати методи і моделі економічного аналізу і планування прибутку, тобто ефективно організу-

вати на підприємстві взаємозв'язок сукупних структурних підрозділів, що забезпечать розробку і прийняття ефективних управлінських рішень.

Окремим напрямком в подальшому дослідженні є визначення операційного потенціалу підприємств в умовах ринкової економіки з урахуванням регіональних особливостей і рентабельності, а також визначення критеріїв безпеки операційної діяльності суб'єктів господарювання.

Література

1. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента. Т.1. - К.: Ника-Центр, 1999. - 592 с.
2. Мазаракі А.А. та ін. Економіка торгового підприємства. Підручник для вузів. - К "Хрещатик", 1999.- 800с.
3. Статистичний щорічник України за 2004 рік; Державний Комітет статистики України. - К: Консультант, 2005. - 598с.
4. Фінансовий менеджмент: Навчальний посібник: / За ред.проф. Г.Г. Кірейцева.- Київ: ЦУЛ, 2002. - 496с.
5. Фінанси підприємств: Підручник / А.М. Поддєрогін - 5-те вид., перероб. та доп.-К.: КНЕУ, 2004.- 546с.
- Шуляк П.Н. Финансы предприятия: Учебник.- 2-е изд.- Издательский дом "Дашков и К", 2000.- 752с.
6. Henk J. Ter Bogt. Financial management of housing corporations in a changing environment: economic and social rationality? Financial Accountability & Management, 22(2), May 2006, 0267-4424

Костишина Олена Яківна — старший викладач кафедри фінансів Донецького державного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського.

Костишина Елена Яковлевна — старший преподаватель кафедры финансов Донецкого государственного университета экономики и торговли им. М. Туган-Барановского.

Kostyshina Olena — the senior teacher of the financial department of Donetsk State University of Economics and Trade named after M.Tugan-Baranovsky.